

Sosyal Demokrasinin İskandinavya'daki İzdüşümü: Akıncı Vikinglerden Uzlaşma Kültürüne Geçiş

Şevki Oğulcan Alkan
Çankaya Üniversitesi

1. İSVEÇ'İN BUGÜNÜ

Bugün ekonomik, sosyal ve insani gelişmişlik denildiğinde ilk sıralarda akıllara hemen İskandinav ülkeleri gelmektedir. Herhangi bir kişinin bir fikri olmasa bile gelişmiş ülkeler hangileridir sorusu sorulduğunda mutlaka İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya ve ya İzlanda'dan en az ikisinin adı telaffuz edilir. Uluslararası arenadaki saygınlıklarıyla bu ülkeler gelişmekte olan ülkeler için birer örneklem olarak gösterilebilirler. Ekonomik literatüre İskandinav kalkınma modelini kazandıran da yine bu ülkelerdir. Bu çalışmanın öznesi olan İsveç, yarattığı kurumlarıyla birlikte ortaya çıkardığı uzlaşma kültürü dolayısıyla diğer İskandinav ülkeleri arasında bir adım öne çıkmaktadır. En son savaşını Norveç ayaklanmasının bastırılması hedefiyle veren bu ülke, 200 yıldan beridir kalıcı bir barışı hakim kılabilmiş ve huzur içinde birarada yaşayabilmeyi başarmıştır. Bugün ekonomik zenginliğiyle birlikte ve daha da önemli olarak demokrasisi ve insani gelişmişlik düzeyiyle İsveç, başından sonuna incelenmesi gereken en önemli ülkelerden biridir.

İsveç, alan ve nüfus olarak İskandinavya'nın en büyük ülkesidir. 9,5 milyonluk bu ülke anayasal monarşi altında bir parlamenter demokrasidir. Seçimler 4 senede bir yenilenir. Yapılan son seçimlerde Sosyal Demokrat Parti (Socialdemokraterna) %36.6 ile birinci parti olmuş ve 349 sandalyenin 112 tanesini kazanmıştır. Onu %36 oy oranı ve 107 sandalyeyle İlimli Parti (Nya Moderaterna) takip etmiştir.¹ Seçim barajı %4 'tür. Seçime katılım oranları son yıllarda düşüş gösterse de; İsveç halkı son seçimlere %89'luk bir katılım göstermiştir.

1. Sveriges Riksdag, *Members and Parties 2010-2014*, erişim adresi: <http://www.riksdagen.se/en/Members-and-parties/>, erişim tarihi: 3 Nisan 2014.

Kişi başı milli gelirden 40000\$ 'ı aşmış olan İsveç, %1 gibi büyüme oranlarıyla bile doğal olarak fark yaratmaktadır. Refah devleti anlayışı içerisinde zenginliğin toplumun bütün katmanlarına anlamlı ve adil bir şekilde dağıtılmasının hedeflendiği, bilim ve teknoloji üreterek var olan bu ülke, insani gelişmişlik endeksinde en üst sıralardadır. (7. Sıra, 2013).² Ortalama yaşam beklentisi 82 yıldır. Eğitim verilerinde de en üst sıralardaki İsveç'te okur-yazar oranı da %99'dur.³

İhraç merkezli İsveç ekonomisi üretiminin yarısından çoğunu ihraç etmektedir. Başlıca ihraç kalemleri; makine sanayi, motorlu taşıtlar, kağıt ürünleri, demir-çelik ürünleri ve kimyasallardır. 2005 yılında Avrupa Birliği'ne katılmayı kabul eden ülke, hem birliğe güç katmış hem de ihracatını çok daha rahatlıkla piyasaya sürebileceği imkanlar elde etmiştir.

Bu çalışmanın da konularından biri olmak üzere; İsveç ekonomisinde kamu harcamalarına ayrılan pay bir sosyal demokrasi geleneği olarak temel kazanmıştır. Yüksek gelir vergileri bunun en belirgin göstergesidir. Burada amaç; çalışanların yarattığı toplumsal ürünün sadece belli sınıflar içerisinde birikmesinin önlenmesidir. Refah toplumunun tam olarak ne demek olduğu da burada ortaya çıkmaktadır. Toplumun yarattığı emeğin karşılığının bir kısmı bu anlayışla birlikte çalışmayanlara, çocuklara, köylülere ve yaşlılara ayrılmakta; diğer bir kısmı da İsveç'in geleceğinin planlanmasında kullanılmaktadır.

Küreselleşen dünya son yirmi yıldır İsveç'te de bir takım yapısal değişikliklere neden olmuş ve olmaktadır. En önemli değişimlerden biri mal üretimini gerçekleştiren özel sektörün İsveç'ten çıkararak emeğin çok daha ucuz olduğu ülkelere yönelmeleridir. Bu durum İsveç menşeli üretimi düşürmüş ve ülkenin diğer ülkelere bağımlılığını artırmışsa da bu üretim sofistike olmayan ürünlerle sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte İsveç'teki en önemli değişim bilişim teknolojilerinin geliştirilmesi ve üretilmesindeki artıştır. Ulusların kalkınmasındaki bu en önemli unsur İsveç toplumunun geneline nüfuz etmekte ve İsveç ekonomisinin rekabet kapasitesi içerisindeki bilgi ve teknoloji sermayesinin rolünü güçlendirmektedir.

İsveç'i bugünkü anlamda 'İsveç' yapan süreçte hiç kuşkusuz onyıllarca iktidarı elinde bulunduran Sosyal Demokrat Parti'nin rolü büyüktür. Keynesyen paradigmaya yakın duran, kalkınmacı; kamu harcamalarını toplumun bütün katmanlarına yaymayı hedefleyen SDP'nin başarısının "önce insan" diyen demokratik sosyalizmden varolageldiği söylenebilir. Marksizmi aşılması gereken bir olgu olarak gören, işçi sınıfının putlaştı-

2. United Nations Human Development Report, *Human Development Indicators of Sweden*, erişim adresi: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/SWE>, erişim tarihi: 3 Nisan 2014.

3. CIA The World Factbook, *People and Society of Sweden*, erişim adresi: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sw.html>, erişim tarihi: 13 Şubat 2014.

rılmasının gerçekçi olmadığını ve sistemin kökten yıkılmasının hiç bir yarar sağlamayacağı anlayışını benimseyen İsveçli sosyal demokratlar; yıkımla değil demokratik yollarla—halkın isteğiyle—iktidara gelmek için çalışmak gerektiğini düşündüler. İsveç'in şu anki durumu bu sosyal demokrasi anlayışının başarılı olduğunun bir göstergesidir. Daha sonraki başlıklarda SDP'nin başarısı İsveç'in gelişimi ve büyüme oranlarıyla ortaya konulacaktır. Bununla birlikte İsveçli sosyal demokratları bu kadar anlayışlı, ılımlı ve yapıcı düşünmeye sevk eden ortamın incelenmesinde fayda vardır. SDP iktidarına gelene kadar İsveç'in geçirdiği evreler, yarattığı kurumlar bütün İsveçlileri makul ve mantıklı olmaya sevk etmiş olabilir. Doğa koşulları gereği tarım yapılması imkansız bu topraklarda ancak yağmacılıkla yaşamlarını sürdürmeyi başarabilen Vikinglerden bugünlere İsveç'in nasıl değiştiğine ve geliştiğine dair kısa bir tarihi gezintinin yararı olacaktır.

2. İSVEÇ'İN TARİHSEL EVRİMİ

İsveç tarihi deyince elbette Vikinglerden bahsetmek bir zorunluluktur. Ancak Vikingleri topyekün İsveçli olarak görmek hatalı olacaktır. Vikingler bağlamında konu edilen bütün İskandinavya'dır. Doğası gereğidir ki İsveç'i Danimarka'dan ve ya Norveç'ten keskin hatlarla ayırmak güçtür (Finlandiya biraz daha farklı bir örnek). Bu nedenle Vikinglerden bahsederken aslında İskandinav halkları kastedilmektedir.

2.1 VİKİNGLER

İskandinavya bölgesi tarıma elverişsiz topraklardan oluşan sert iklimiyle yaşam koşullarını oldukça güçleştiren bir yapıya sahiptir. Yöre halkı birer “Viking” olmadan önce balıkçılık ve küçükbaş hayvancılıkla uğraşmaktaydı. Bunun yanı sıra da gemileriyle denize açılıp farklı kıyılarda ticaret yapmaktaydılar. Elleriindeki kürklere ve diğer hayvansal ürünlere karşılık altın ve gümüş kazanabiliyorlardı. Nüfuslarının artışının neden olduğu besin yetersizliği, klanlar içerisindeki reislik mücadelelerinde kaybeden tarafların sürgün edilmesi gibi etmenlerle birlikte insan içgüdüleri onları zorunlu olarak yeni yerler keşfetmeye ve yağmacılığa sevk etti. Daha çok kazanmak istiyorlardı ve ticaret yapmak yerine akınlar düzenlemeyi tercih etmeye başladılar. İşte bu andan itibaren ortaçağ Avrupasının en büyük korkusu oldular ve “Vikingar” a (akıncı) dönüştüler.⁴ İlk yağ-

4. Jared Diamond, *Çöküş Medeniyetler Nasıl Ayakta Kalır Ya da Yıkılır* [çeviren Elif Kırıl] (İstanbul: Timaş Yayınları, 2006), s.209.

ma akınlarını M.S 793'te İngiltere'deki Lindisfarne Manastırı üzerine gerçekleştiren Vikingler, daha sonraları Amerika, Grönland, Rusya, hatta Cebelitarık Boğazı'nı geçip İtalya ve Anadolu kıyılarına kadar ulaştılar. Buralarda yağmacılığa devam ederken, zamanla gittikleri kıyılarda kolonileşmeye başladılar. Bu onlara akınları için daha kısa yolculuk ve daha nitelikli hazırlık süresi veriyordu. Öte yandan diğer devletler de bu akınlara karşı koymaya çalışıyorlardı. Zorunlu olarak daha güçlü ordular ve daha güçlü surlara ihtiyaçları vardı. Bu hedefler doğrultusunda oldukça güçlenen İngiliz, Fransız ve Alman kralları ile saygın bir ticaret ülkesi olmak isteyen güçlü Norveç kralının baskıları sonucunda Viking genişlemesi sona erdi ve kolonileştikleri bölgelerden yenilerek geri çekildiler. Fransızlar tarafından Sen Nehri ve Belçika'yı kapsayan bölgeden çıkarıldılar. Devamında İngilizlere yenilip İrlanda, İskoçya ve İngiltere topraklarını terkettiler. Grönland'ta ise çevre koşullarına uyum sağlayamadılar ve en uygun olanın hayatta kalması ilkesi sonucu Eskimolar karşısında adadan silindiler. M.S. 1066'ya gelindiğinde akınlar tamamen sona ermişti.

İskandinav halkı artık barbar olarak anılmak istemiyorlardı. Milattan sonra yaklaşık 1000 yıllarında Hristiyanlığı benimsemeye başlamışlar ve kara avrupası kültürüne biraz daha yakınlaşmışlardı. Ticaret yapmak ve bu şekilde zenginleşmek istiyorlardı. Elbette daha pek çok savaşa tanık olacaklardı ancak tam da bu noktadan itibaren İskandinav ülkelerinin uzlaşma kültürüne doğru yolculuğunun başladığını söylemek mümkündür.

Vikinglerden sonra büyük yerleşik krallıklara dönüşen İskandinav ülkeleri tarih boyunca birlik arayışı içerisinde oldular. 1397'de İsveç, Norveç ve Danimarka krallıkları Kalmar Birliği altında birleştiler. Finlandiya'nın İsveç'e, Faroe ve İzlanda'nın da Norveç'e bağlı olduğu göz önüne alındığında Kalmar Birliği'nin bütün Nordik ülkeleri bir araya getirdiği görülecektir. Birliğin ana fikri Danimarka Krallığı'ndan çıkmıştır. Norveç üzerinde etkin bir güce sahip olan Danimarka, İsveç'i de Kalmar Birliği adı altında etkisi altına alarak İskandinavya'ya hükmetmek istemiştir. Bunun sonucunda birlik kurulduktan sonra liderliğine Danimarka Kralı Pomerania'lı Erik geçmiştir.⁵ Birlikteki tek sıkıntı bu olmamış ve birliğin ekonomik ve ya askeri manada da bir yarar sağlamadığı görülmüştür. Tam da bu noktada yine zamanın ruhu devreye girmiştir. Şartlar ve zorunluluklar İsveç'i birlikten ayrılma fikirlerine yönlendirmiştir ve bu yöneliş 1523'te Kalmar Birliği'ni dağıtarak İsveç'in bağımsızlığını ilan eden; İsveçlilerin "milli kahramanı" Kral Gustav Vasa'yı tarih sahnesine çıkarmıştır.

5. Danmark Historien, *The Kalmar Union 1397-1523*, erişim adresi: <http://danmarkshistorien.dk/en/leksikon-og-kilder/vis/materiale/kalmarunionen-1397-1523/>, erişim tarihi: 5 Nisan 2014.

2.2 KRAL GUSTAV YASA

Kalmar Birliği ekonomik ve askeri bir İskandinav ortaklığı olarak Avrupa'da yükselen güç Germen-Hansa Cemiyeti'ne karşı kurulmuştur. Ancak birliğin lideri konumuna gelen Danimarka ile İsveç arasında kuruluşun bu yana sürtüşmeler başlamıştır. 1500'lere gelindiğinde Danimarka Krallığı birlik içindeki bu huzursuzluklara son vermek için İsveç'i istila etmeye çalışmıştır. Bunun sonucunda Danimarka kralı II. Kristian 1520'de İsveç'i istila etmiş ve tarihe Stockholm Katliamı ve ya "kan banyosu" olarak geçecek olaylar meydana gelmiştir. Olaylar sırasında yaklaşık 90 İsveç soylusu dinsizlik suçlamasıyla idam edilmiştir. Bu katliama tepkiler hızla büyümüş ve Gustav Vasa, Germen-Hansa Birliği ve Finlandiyalı köylülerin destekleriyle Danimarkalıları İsveç'ten çıkarıp kendi hükümdarlığını ilan etmiştir. Böylece 1523'te Kalmar Birliği dağılırken, İsveç bağımsızlığını kazanmıştır.

Gustav Vasa yaptıklarıyla modern İsveç'in temellerini atmıştır. Bu yönüyle Rusya'yı parlak bir ülke haline getiren Çar (Muhteşem/Deli) Petro'yla bir paralellik kurulabilir. Petro ve Vasa arasındaki en büyük fark; I.Gustav'ın iktidar soyundan gelmeyen bir hükümdar olmasıdır. İsveç'in o zamanlardaki yapısı da babadan oğula geçmeyen bir seçimli monarşidir. Vasa'nın tahta geçişiyle birlikte ilk icraatı monarşinin soydan ilerlemesi hükmü olmuştur. Bununla birlikte Gustav Vasa İsveç'in otokratik ulus devlete dönüşümünü sağlamıştır. Vasa'nın hedefi mutlak monarkın hakimiyetinde güçlü merkezi bir devlet kurmak olmuştur. Kral Gustav'ın belki de en önemli eylemi çok etkin bir vergi sistemini yerleştirebilmiş olmasıdır. Önceleri çiftçiler yaşadıkları köy adına tek bir vergi ödemesinde bulunurlarken Vasa'nın düzenlemeleriyle vergilendirme tek tek her çiftçi üzerinden yapılmaya başlanmıştır. Bu durum devletin vergi gelirlerini katlarca artırmıştır. Vergilerin artması çeşitli isyanlara neden olmuşsa da Gustav bu isyanları bastırarak otoritesini çok daha güçlü hale getirmiştir. Bu yüksek vergi sistemi İsveç'in bugünkü devlet yapısıyla benzerlikler taşıması açısından önemlidir. Sosyal demokratlarla birlikte modern İsveç'te hayata geçen yüksek gelir vergilerinin sayesinde İsveç bugünkü saygın konumuna ulaşmıştır. Bir reformist ve rönesansçı lider olan Gustav Vasa, Katolik kilisesinin İsveç'teki etkinliğini azaltmıştır. Kilise karşısında siyasi gücünü korumayı başaran Gustav, kilise mülklerini de kontrol etmeye başlamıştır. Katolisizmin etkisinin azalması karşısında İsveçliler daha yoğun bir şekilde Protestanlığı benimsemiştir. Bu durum basit bir şekilde iki doğal sonuç doğurmuştur. Birincisi, Papalığın İsveç'teki etkisi ve gücü tamamen azalmış ve kralın tek güç olarak var olmasını sağlamıştır. Kralın devlet yönetimi-ndeki mutlak hakimiyeti kesinleşmiştir. İkinci ve çok önemli bir sonuç da Protestanlı-

ğı kabul eden İsveç'in kapitalizme çok daha uygun bir zemine kavuşmasıdır. Katı Katolik kuralları ve uygulamaları karşısında kapitalizm esnek ve çok daha özgür yapılarda vücut bulabilir. Protestanlık da Katolisizmin karşıtı olarak doğası gereği çok daha ılımlıdır. Ayrıca Gustav Vasa İsveç halkı için bir başka çok önemli değişime daha imza atmıştır. İncil'i ilk kez Latince'den İsveççe'ye çevirmiş ve İsveç toplumunun okur-yazarlığı üzerinde olağanüstü pozitif etkilere neden olmuştur.⁶ Böylelikle, Protestanlıkla kapitalizme yumuşak bir geçişe zemin hazırlanan İsveç'te, toplumdaki okur-yazar oranının da artması İsveçlileri sınıf atlatarak okuyan, düşünen, araştıran, uzlaşmacı ve ılımlı bir halk konumuna yükseltmiştir.

Gustav Vasa devrim niteliğindeki uygulamalarıyla (Petro gibi) modern İsveç'in ve kurumlarının temelini atmıştır. Kral Gustav da başlı başına bir kurum olarak belkide bugünkü İsveç'in neden ve nasıl bugünkü İsveç olduğunu anlamamıza yardımcı olabilir. İsveç de tıpkı Britanya ve diğer başka gelişmiş ülkeler gibi gelişmişliğini, ülkenin siyasetini ve ekonomisini dönüştüren (Kral Gustav, Sosyal Demokratlar, vs.) devrimler geçirmiş olmasına borçludur.⁷

2.3 İSVEÇ İMPARATORLUĞU

Gustav Vasa'nın ortaya koyduğu köklü reformlardan sonra İsveç Krallığı gelişmeye ve büyümeye devam etmiştir. Onaltıncı yüzyılın sonlarından Onyedinci yüzyıl ortalarına kadar bugünkü Baltık ülkelerinin ve Kuzey Almanya'nın kapsadığı alanda İsveç İmparatorluğu hüküm sürmüştür. Kuzey Amerika'da da bir koloni kurarak dönemin en büyük monarşilerinden biri haline gelen İsveç'e Kral II. Gustav önderlik etmiştir. 30 Yıl Savaşları'nda Alman Protestanlarının yanında yer alarak Danimarka'ya karşı girişilen mücadeleleri kazanan İsveç İmparatorluğu, Finlandiya'yı da topraklarına katmıştır. II. Gustav'ın İsveç kurumlarına katkısı planlı ve güçlü bir ordu kurmak olmuştur. Bu ordu sayesinde İmparatorluk, Kuzey Avrupa'yı egemenliği altına almıştır. Bununla birlikte uzun vadede bu gücü ve toprakları elinde tutmak İsveç için mümkün olmamıştır. İmparatorluk ekonomisinin sadece tarıma dayandığı ve bir çok doğal kaynaktan yoksun olduğu bu durumda çok uzun soluklu bir hükmetme gücünün var olması imkansız yakındır. Grönland'ta olduğu gibi "Vikinger" bir kez daha çevresel şartlara uyum sağlayamayıp mağlup olmuşlardır.

6. Encyclopedia Britannica, *Gustav Vasa Bible*, erişim adresi: <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/249852/Gustav-Vasa-Bible>, erişim tarihi: 3 Nisan 2014.

7. Daron Acemoğlu ve James A. Robinson, *Ulusların Düşüşü Güç Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri* [çeviren Faruk Rasim Velioğlu] (İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2012), s.13.

1700'lerin hemen başında İsveç İmparatorluğu Büyük Kuzey Savaşı'nda (1700-1721) Danimarka, Polonya ve Rusya ortaklığına karşı ağır yenilgiler alır. Savaş sonucunda fethettiği toprakların çoğunu kaybeder. Bu topraklara Baltık bölgesi ve Finlandiya dahildir. O dönem Finlandiya halkı Rusya'ya katılma kararı almıştır. Buradaki esas neden Rusya'nın Finlilere herhangi bir baskı olmadan yurtlarında özgürce yaşayabileceklerini ilan eden yazılı akdi sunmuş olmasıdır.

2.3.1 FİNLANDİYA

İskandinavya'nın parıldayan ülkelerinden bir diğeri olan Finlandiya'ya ufak bir parantez açmak yerinde olacaktır. Finlandiya yüzyıllarca İsveç ve Rusya arasında bir tampon bölge görevi görmüştür. Çok uzunca bir süre İsveç'in bir parçası olarak var olmuş; İsveç İmparatorluğu'nun yıkılma sürecinde Rusya topraklarına katılmışlardır. Çar I. Aleksandr Finlere kendi dönemi ve kendinden sonra gelecek halefleri adına vaatlerde bulunmuş ve Finlandiya'ya kendi anayasasıyla, kendi kurumlarıyla kendi ülkesini dilediği gibi yönetme özgürlüğünü tanımıştır. Finler, İsveç himayesi altında da hemen hemen aynı haklara sahip olmuşlardır ancak özellikle devletin kurumlarının işleyişi ve yönetim tarzı konusunda İsveç etkisi yerleşmiştir. Rusya himayesiyle birlikte Finlandiya'da "ulusal bir uyanış" hareketi de başlamıştır. Johan Vilhelm Snellman'ın yurdun dört bir yanını dolaşarak bir kültür ve kalkınma devrimi başlatma çabası ülkede büyük etki uyandırmıştır. Din adamlarının, memurların ve özellikle askerlerin toplumu eğitmede öncü bir rol üstlenmesini arzulayan Snelman; devletin her alanda etkin olması gerektiğine vurgu yapmıştır.⁸ Alkol karşıtlığı, her türlü "aşırılıktan" uzak durmak gibi temel hedefleri Fin halkına empoze etmeye çalışmış ve başarılı olmuştur. Finlandiya—Fince adıyla Suomi [Çamur Ülkesi]—bir başka güçlü refah devletinin yaratıldığı topraklardır. Devletin bu kadar etkin bir rol üstlenmesi eleştirilebilir bir unsur olsa da Finlandiya'nın bugünkü durumu büyük bir saygıyı haketmektedir. İsveç ve Rusya ile yoğun etkileşim halinde olan Finlandiya; Snelman gibi kendine özgü öncüler çıkarmış ve yarattığı kurumlarıyla her konuda ileri bir toplum kurmayı başarmıştır. Suomi, başlı başına farklı bir kalkınma örneği sunarken; kalkınma hamlelerini gerçekleştirdiği kurumlarıyla birlikte İsveç'e oldukça benzemektedir. Bu benzerlikler, doğal olarak etkileşim halinde olan Nordikler ya da Viking torunları topyekün bir şekilde İskandinav modelini oluşturmuşlardır.

8. Grigoriy Petrov, *Ak Zambaklar Ülkesindez* [çeviren Türker Acaroğlu] (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), ss.55-64.

2.4 1900'LERE DOĞRU İSVEÇ

Finlandiya'nın İsveç'ten kopuşunun ve İsveç İmparatorluğu'nun çöküşünün, İsveç'in barışçıl toplum olmasında yararlı bir süreç olduğu söylenebilir. 1800lerin başında Finlandiya'yı kaybeden İsveç, 1814'ten bugüne değin hiçbir savaşta taraf olmamıştır. Norveç'in ayaklanması ve bağımsızlığını kazanmasının ardından İsveç bugünkü sınırlarına çekilmiştir.

Gustav Vasa'nın temellerini attığı uzlaşma kültürünün gelişim sürecinde İsveç'in kaybettiği savaşların yararlı etkileri olduğu belirtilmiştir. 1721'de Büyük Kuzey Savaşı'nın kaybedilmesi de bu "yararlı" savaşlardan biri olmuştur. Bu savaş sonucunda ülkedeki etkinliğini kaybeden Kral XII. Karl'a karşı İsveç Parlamentosu [Riksdag] ve konseyi yeni bir anayasayı yürürlüğe koyarak mutlak monarşinin gücünü kısıtlamışlardır. Ülke yönetiminde parlamento etkili hale gelmiştir. Böylece İsveç, demokrasi ve uzlaşma kültürü yolunda—zamanın ruhunun etkisini de belirtelim—güçlü adımlar atmaya devam etmiştir. Bu noktada yine bir parantez açarak İsveç kültürüne büyük katkılar sağlamış olan Kral III. Gustav'dan bahsedilmesi faydalı olacaktır. 1771-1792 yılları arasında hüküm süren III. Gustav İsveç tarihine adını "tiyatro kralı" olarak yazdırmıştır. Sanat faaliyetlerine büyük ilgi duyan ve bu faaliyetleri ülkede yaygınlaştırmaya çalışan III. Gustav, İsveç Kraliyet Operası'nı, İsveç Sanat Akademisi'ni ve İsveç Kraliyet Müzik Akademisi'ni 1700lerin sonlarında başkent Stokholm'de kurdu muştur. İsveç toplumunun entelektüel birikimini sağlamasında, III. Gustav bir başlangıç noktası sayılabilir. Kısaca, İsveç'in kalkınma hamlesinin yarattığı etkileri sadece ekonomik göstergelerde değil, ayrıca İsveç'in kurumlarında, tarihi, kültürel, aydınlanmacı atılımlarında ve devrimsel nitelikteki toplumsal dönüşümlerinde aramak gerekir.

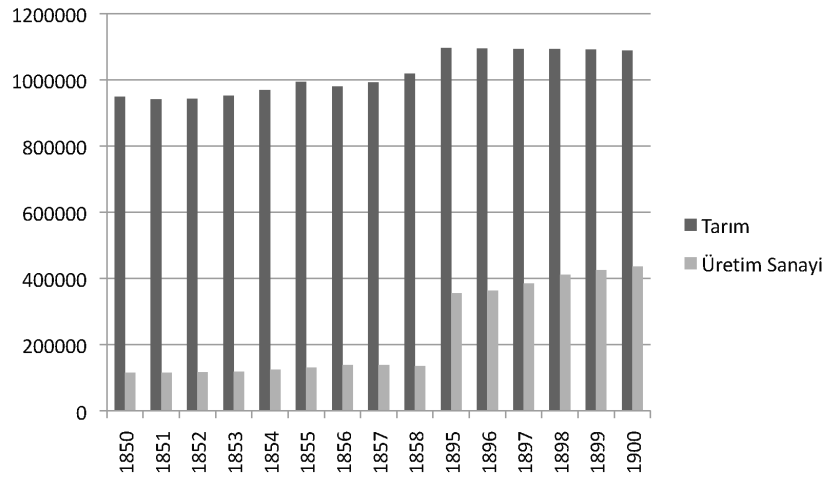
2.4.1 TARIMIN VE SANAYİNİN DÖNÜŞÜMÜ

İsveç, doğal yapısının sert granit taştan oluşması ve ekilebilecek toprak kalınlığının yeterli seviyede olmaması sebepleriyle 1850'lerin ortalarına kadar ilkel ve kısıtlı tarım imkanlarına sahip olmuştur. Sanayi devrimiyle birlikte tarımda üretim araçlarının ve tekniklerinin gelişmesi İsveç tarımını da dönüştürmüştür. 1800'lerin başından itibaren ülkede güçlü bir ekonomik ve siyasal konumda olan çiftçilerin önemi 1850'den sonra daha da artmıştır. Bu değişimler, toprak sahiplerinin de gelirlerini çok yüksek oranlarda artırmıştır.

İsveç'in ekonomik kalkınmasının önemli kalemlerinden biri sanayi devrimiyle açığa çıkan demir ve kereste ihtiyacına yönelik zengin kaynaklara sahip olmasıdır. 1800'lerin başında İsveç'in demir ve bakır ihracatı yoğun biçimde artmıştır. Bu metaller yönünden fakir bölgelerde ise yine sanayinin ihtiyacına yönelik olarak kereste üretimi başla-

mıştır. Bütün bu gelişmeler ışığında İsveç ekonomisindeki loncaları korumaya yönelik olan bir çok devletçi kısıtlamalar ve düzenlemeler 1846 Liberal reformuyla kaldırılmıştır. Bu gelişmelerle birlikte toprak sahiplerinin sanayi sektörüne entegrasyonu ve burjuvalaşma süreçleri başlamıştır. İlk endüstriyel üretim malları demir, çelik ve kereste üzerine yoğunlaşmıştır. Avrupa'nın artan sanayi ürünleri ihtiyacı da İsveç'in ürünlerinin ihracatının önünü açan bir başka faktör olmuştur.

Sanayi devrimi üretimi katlarca artırmış, uluslararası ticarete devletleri yeni arayışlara sevk etmiştir. Üretimlerini ihracata dönüştürmek isteyen Avrupa ülkeleri serbest ticaret hareketlerine sahne olmuştur. Bu durum özellikle İsveç'in zenginleşmesi açısından çok önemlidir. Serbest ticaret, İsveç'e gemi üretimi, ve bu gemilerle Avrupa kıtasına ve Britanya'ya demir, çelik, kereste ürünlerinin ihraç edilmesini sağlamıştır. 1890'a gelindiğinde ise elektrik ve içten yanmalı motorlar sanayide kullanılmaya başlanmış; İsveç endüstrisi ikinci büyük atılımını yaşamıştır. Ülkesinin su kaynaklarını hidroelektrik santralleriyle enerji üretimi tesislerine dönüştüren İsveç'te üretim maliyetleri düşmüş, ürünler ucuzlamış ve böylece Avrupa'nın İsveç mallarına talebi artmıştır. Bununla birlikte 1900'lere gelindiğinde İsveç'in hala bir tarım ülkesi olduğu ve diğer Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında sanayileşmekte geç kaldığı görülecektir. İsveç'in başarısı ise tarım sektörünün sanayi sektörüne aktarılmasında çok hızlı bir şekilde aşama kaydetmiş olmasıdır. Grafik 1'de 1850-1900 arasında tarım sektöründe sanayi sektörüne göre yoğun bir işgücü fazlalığı görülmektedir.

GRAFİK 1—1850-1900 Yılları Arasında İsveç'te Tarım ve Sanayi İstihdamı

Kaynak: Schön ve Krantz, Swedish Historical National Accounts 1560-2010 Lund Papers in Economic History (Lund: Lund University, 2012), Tablo VII.

Sanayi devrimine girmekte geç kalan İsveç, etkili tarım, eğitim, kültür reformlarıyla hızla kalkınmaya başlamış; tarımda makineleşme kırsalın itici gücünü ortaya çıkarırken, sanayileşme kentlerin çekici etkenlerini ortaya çıkarmış; kent nüfusları hızla artarken; tarımda emek-yoğun üretim yerini teknolojik ve bilimsel üretime bırakmaya başlamıştır.

3. İSVEÇ SOSYAL DEMOKRASİSİ (DEMOKRATİK SOSYALİZM)

İsveç'te sosyal demokrasi hareketlerinin başlangıcı 1800'lerin sonuna denk gelir. August Palm'ın temellerini attığı sosyal demokrasi hareketi, zaman içerisinde birçok köklü değişim geçirmiştir. Hareket ilk zamanlarda ideolojisini kısmen Marksizme ve "devrimciliğe" dayandırmıştır. Toplum dinamiklerine karşı geniş kitlelerin desteğini alacak biçimde ideolojilerini geliştirmişlerdir. Marx'ı eleştirmekten çekinmemişler ve mülkiyet hakkı konusunda Marksizmin insan doğasına aykırı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda Marksizmden ayrılmışlar, mülkiyet hakkına saygılı olduklarını vurgulamışlardır. Marksizme yapılan bir çok eleştiriyi dikkate almışlar ve sosyal demokratların farkını "anavatan sevgisine sahip olmak ve dine saygılı olmak" olarak belirtmişlerdir.⁹ Bununla birlikte İsveç Sosyal Demokrat Partisinin ilk programı kapitalizme kökten karşı temeller üzerine oturtulmuştur. İlk programa göre partinin amacı iktisadi yapıyı temelden değiştirmek ve üretim araçlarının ortak mülkiyetini sağlamak olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰ Ayrıca sosyal demokratlar devletin dini kurumlardan ve etkilerden tamamen arındırılması gerektiğini savunmuşlar, laikliği temel prensiplerinden biri olarak belirlemişlerdir. Onlara göre, din özel bir alandır ve İsveç devleti bir kilise devleti olmaktan çıkmalı, kilisenin bütçesi kesilmelidir. Eğitimde de laik anlayış benimsenmeli; dinin etkilerinden uzak kolektif yaşamı destekleyici, kültürel yaşamı zenginleştirici eğitim veren devlet okulları kurulmalıdır. Bu anlayışlarını da yine ilk parti programlarında belirtmişlerdir.

İsveç Sosyal Demokrat Partisi'nin kuruluşunun hemen ardından sosyal demokrasi hareketiyle paralel bir şekilde İşçi Sendikaları Konfederasyonu da kurulmuştur. Sendika İsveç sosyal demokratları için her zaman önemli bir yer tutmuştur. Partiyle ortak hedefler doğrultusunda işbirliği içerisinde çalışmış ve seçim dönemlerinde yoğun destek sağlamıştır. Sendika ve parti ideolojik tabanda birbirleriyle uyum için hareket etmişlerdir.

9. Adnan Güriz, *Sosyal Demokrasi İdeolojisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1998), s.159.

10. Enn Kokk, *Program for Social Democratic Worker's Party of Sweden* [çeviren Daniel Brandell] (Stockholm: Swedish Social Democracy Archive, 1973), ss.1-3.

Başta da belirtildiği gibi İsveç sosyal demokratları düşünsel bağlamda zamanla bir çok değişiklik geçirmişler, sosyal demokrasinin ideolojik temelini bir çok kez yeniden inşa etmişlerdir. Bu durumun oluşması “zamanın ruhu” ve tarihsel ekonomipolitiğin evriminin bir sonucu olduğu kadar; İsveç sosyal demokratlarının bu süreçleri doğru analiz ettiklerinin de (çalışmanın ileri ki başlıklarında görüleceği üzere) açık bir göstergesidir.

3.1 SOCIALDEMOKRATERNA İKTİDARI

İlk başlarda üretim araçlarının mülkiyetinin ortak kullanımı hedefiyle yola çıkmış olan İsveç sosyal demokratlarının fikirleri 1930'lara doğru değişmişti. Kapitalizmin güçlenmesiyle işçi sınıfının gücünü kaybedeceği tezinin gerçekçi olmadığını düşünmeye başlamışlardı. Gücünün çoğunu işçi sınıfından alan İsveç Sosyal Demokrat Partisi, işçilerin yanında orta sınıfların, esnafın, memurların ve köylülerin de varolduğunu irdelemişti. Kapitalizmin yıkımından sonra ne olacağı konusundaki kafa karışıklığı sebebiyle Marksizmi eleştirdiler. Bu noktada da kapitalizmin krizlerle varolduğunu ama bunun yanında krizlere karşı sanıldığından daha dayanıklı olduğunu ve farklı koşullarda değişim göstererek uyum sağlayabildiğini belirttiler. ABD'de yaşanan Büyük Bunalım dünyayı da etkisi altına alırken İsveç ekonomisi de bu negatif durumu hissetmişti. Refah devleti savunucuları olan İsveçli sosyal demokratlar da Keynesyen paradigmaya yakınlaşmaya başladılar. Hem üretim hem talep artırılmalı, kamu harcamaları halkın refah düzeyini yükseltme noktasında çoklukla kullanılmalıydı. Bu süreç; Dünyanın ve İsveç'in içinde bulunduğu ekonomik bunalım, Keynesyen iktisadi görüşü popüler hale getirirken; bu görüşün İsveçli taraftarları sosyal demokratları da 1932'de iktidara taşımıştır. İktidara gelmeden hemen önce 1928 yılı konuşmasında parti başkanı Albin Hansson, sosyal demokrasinin mesajını halka duyurmuştu. 1932'de yeniden bölüşüm ve refah programını uygulamaya koyan Socialdemokraterna'da bu kalkınma çabasını “halkın evi”nin inşası olarak ilan etmişti. Halkın evinin inşası süreci de 1928'de Hansson'un “Güzel bir evde eşitlik, farkındalık, işbirliği ve yardımseverlik hüküm sürer,” mottosundan hareketle başlamıştı.¹¹ Siyasi faaliyetlerini demokratik sistem içinde sürdürmenin gerektiğini düşünen sosyal demokratlar, sosyalizm yolunda demokrasinin olmazsa olmaz olduğunu belirtmişlerdir. Demokratik sosyalizm yolunda refah devleti bir istasyon olarak görülmüştür.¹² 1932 kongresinde Hansson, halkın radikalizme ve ütopyik sloganlara değil, günlük hayatlarının problemlerine çözümler

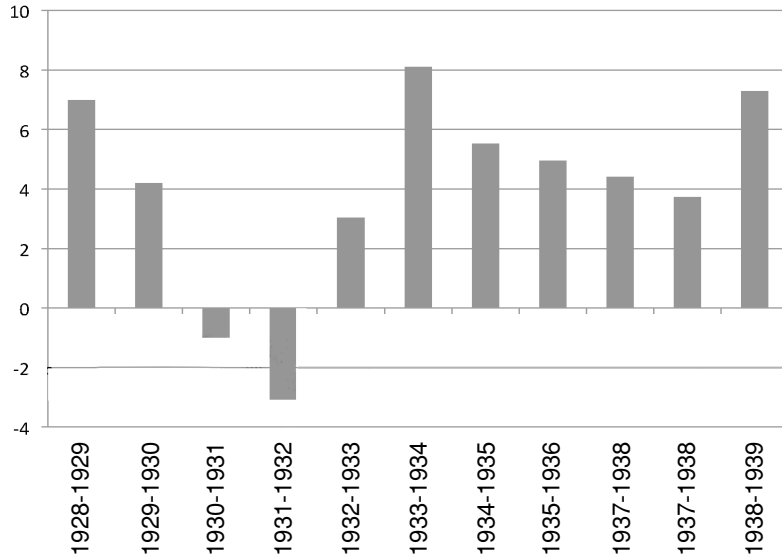
11. Lars Magnusson, “The Swedish Model in Historical Context,” *Kobe University Economic Review*, 52, (2006), s.5.

12. Adnan Güriz, *Sosyal Demokrasi İdeolojisi*, s.162.

üreten önerilere ihtiyacı olduğunu belirterek, radikal hareketlerle Sosyal Demokrat Parti arasındaki çizgiyi net olarak çizmiştir. Kırkdört yıllık Socialdemokraterna iktidarını getiren temel etkenlerden biri de bu olarak görülebilir. İsveç halkı, ütopyik, romantik ve idealist fikirlerin değil; sorunlarına basit ve pratik çözümler üretme sözü veren, ayakları yere basan fikirleri olan sosyal demokratları tercih etmiştir. Tarihsel evrime ve gelişime sırt çevirmeyen sosyal demokratlar da bugün İsveç'in en büyük siyasi grubu olmuşlardır.

Refah devletinin kurulması aşamasında Başbakan Hansson ve Sosyal Politikalar Bakanı Gustav Möller'in eylemleri etkili olmuştur. Çeşitli reformlarla üretim araçlarının “toplumsallaştırılması” hedefi gözetilmiştir. Bu toplumsallaştırma; işçi sınıfının sömürüsüne engel olma hedefiyle birlikte genel refahın artırılmasına yöneliktir. Bu şekilde üretim artırımı ve üretimin araçlarından kapitalizmin getirdiğinden çok daha fazla verim alınması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda yapılan toplumsal reformlar, işsizlik sigortası, doğum öncesi bakım kliniklerinin faaliyete geçirilmesi, devlet iş bulma kurumlarının kurulması ve ailelere barınma imkanı sağlanması gibi alanlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Grafik 2’de İsveç Sosyal Demokrat Partisi’nin II. Dünya Savaşı’na kadar olan periyottaki büyüme oranları görülebilir.

Onbir yıllık bir süreyi gösteren Grafik 2’de Socialdemokraterna iktidara gelmeden hemen önceki durum, Büyük Ekonomik Çöküşün ortaya çıkardığı oranlar ve II. Dünya Savaşı’nın hemen öncesi yansıtılmaya çalışılmıştır. Dünyadaki büyük değişimler İsveç siyasetini ve ekonomisini de derinden etkilemiştir. İlerleyen sayfalardaki tablolarda İsveç

GRAFİK 2— 1928-1939 İsveç Büyüme Oranları /(GYSİH Büyüme Oranları (%))

Kaynak: Rodney Edvinsson, Growth Accumulation Crisis: With the New Macroeconomic Data for Sweden (Stockholm: Almqvist and Wiksell International, 2005), Version 1.0.

sosyal demokrasisinin yaşadığı değişimlerle(savaş sonrası dönem, 60lar ve 1975 sonrası) paralellik gösteren yılların büyüme oranlarına etkisi yansıtılmaya çalışılmıştır.

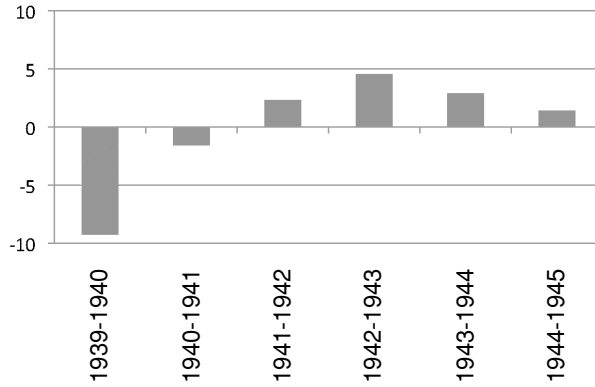
3.1.1 II. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI İSVEÇ

1929 Ekonomik Buhramı ile çöküntüye geçen İsveç ekonomisi 1930-31 ve 1931-32 yıllarında sarsıcı oranlarda küçülmüştür. Bu süreç, Keynesçi Sosyal Demokratlara iktidar yolunu açan süreç olmuştur. İsveç Sosyal Demokrat Partisi, devleti ekonomi içerisinde etkin bir role soyundurmuş; “piyasanın görünmez eli” argümanını reddetmiş ve halka dönük kamu harcamalarıyla kalkınma ve refah devletine ulaşma yolunda güçlü adımlar atmıştır. Grafik 2’de de görüldüğü üzere, Socialdemokraterna iktidara gelir gelmez uyguladığı politikalarla %8’lik büyüme oranını yakalamıştır. II. Dünya Savaşı’nın hemen öncesinde de İsveç %7 büyümeyi başarmıştır. (bkz. Grafik 2). Bununla birlikte II. Dünya Savaşı periyodu herhangi bir iktisat teorisinin fayda etmeyeceği bir periyottur. Savaşlar, bütün değişkenlerin ve olguların tamamen farklı kanallardan aktığı; anlayışların değiştiği, toplumların iyiye ya da kötüye doğru evrildiği süreçlerdir. Dolayısıyla bu süreçteki ekonomik büyüme oranları tam anlamıyla gerçekçi sonuçlar vermeyecektir. Bu durumu İsveç özelinde, büyüme rakamları açısından sosyal demokratların başarısızlığı olarak görmek haksızlık olacaktır. Buna karşılık, yalnız Sosyal Demokratlar değil bütün İsveç halkı savaşa katılmama/taf olma iradeleri bakımından belki de dünya tarihine geçmişlerdir. Daha önce de belirtildiği gibi son savaşını 1814’te veren İsveçliler, yarattıkları kurumlarla uzlaşmayı, demokrasiyi ve barışçıl olmayı özümsemiş; ne dünya savaşlarında ne de başka bir çatışma ve ya savaşta yer almamışlardır. Bu tavrın ekonomik göstergelerden çok daha önemli olduğu açıktır.

Savaş döneminin ekonomik etkileri açısından Grafik 3’e bakılabilir.

Savaş süresince sarsılan dünya ekonomileri içerisinde İsveç de bu büyük sarsıntılardan nasibini almıştır. Savaş başladıktan sonra iki yıl içerisinde %10'lara varan oranlarda küçülen İsveç ekonomisi, daha sonraları dibe vurmuşluğun etkisiyle ufak kıpırdanmalar yaşamıştır. Ekonomi üzerine bütün teorilerin rafa kalktığı savaş dönemi İsveçli Sosyal Demokratların fikri dünyalarında yaşayacağı köklü değişimlere neden olmuştur. 1944 parti kongresinde tam istihdam, üretim ve verimlilik, hakça bölüşüm gibi ilkeler program kapsamına alınmıştır.¹³ İktisadi krizlerin sadece bir şirket kâr-zarar dengesi meselesi olmadığı, aynı zamanda kitlesel işsizliğe de neden olduğu belirtilmiştir. İhracat teşvikinin daha da artırılarak ülke gelişimine nitelikli katkı sağlanması hedeflenmiştir. Sosyal demokrasi- nin temel prensibi olarak görülen kamu harcamalarının da artarak devam etmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Sosyal demokratlar savaş sonrası siyasi atmosferin çok daha fazla de-

13. Adnan Güriz, *Sosyal Demokrasi İdeolojisi*, s.165.

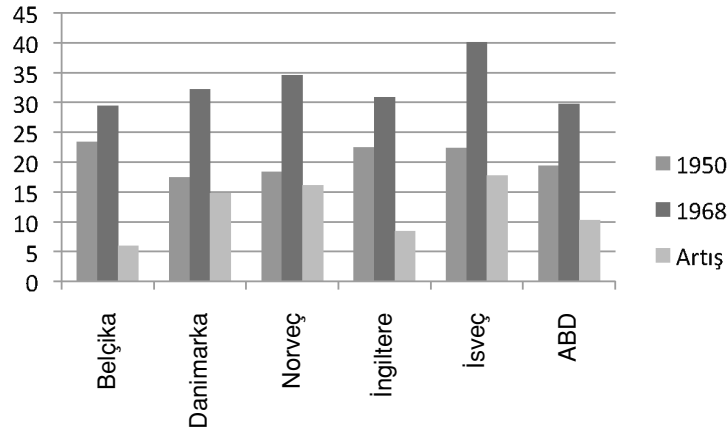
GRAFİK 3— 1939-1945 Dönemi - İsveç / GSYİH Büyüme Oranları (%)

Kaynak: Rodney Edvinsson, Growth Accumulation Crisis: With the New Macroeconomic Data for Sweden, Version 1.0.

mokrasie ihtiyacı duyduğunu söylemişlerdir. Emekçi sınıfların hak kayıplarının önlenmesi, ücretlerin yeterli düzeylere çıkarılması, çeşitli sübvansiyonlarla ekonominin desteklenmesi ve sosyal devlet yardımlarının devam etmesi gerektiğinin de önemle altını çizmişlerdir. Yine 1944 programına göre sosyal demokrasinin değerleri hürriyet, eşitlik, demokrasi ve dayanışma olarak 4 ayaklı bir zemine oturtulmuştur. Bu hedefler doğrultusunda İsveç savaş sonrası ilk iki yıllık dönemde %11 ve %7 gibi büyüme oranlarını yakalamıştır. (bkz. Grafik 6). Emekçi sınıflara yönelik politikalarla refah devleti yolunda adımlar atılmıştır. 1938’de ilk kez, çalışanlar için 1 haftalık yıllık izin kullanma hakkı yasalaşmıştır. (1945’te iki hafta, 1951’de 3 haftaya çıktı.). Ayrıca 1946’da ulusal emeklilik yasasıyla da emekli hakları güvence altına alınmıştır. 1947 yılında ise çocuk sahiplerine yönelik vergi indirimi kanunları yapılmıştır. Bu yasa 70’li yıllara gelindiğinde 16 yaşın altındaki çocuk başına 1800 İsveç kronu kadar vergi ayrıcalığının tanınmasına önayak olmuştur.¹⁴

İsveç ve Socialdemokraterna iktidarı altın çağını 1950-1960 arasındaki on yıllık dönemde yaşamıştır. Ortalama %4’lük büyüme rakamı yakalanmış, ekonomik göstergeler pozitif yönde yükselmiş, literatüre İsveç modelini kazandıracak başarılar elde edilmiştir. Sosyal demokratların etkili kamu harcamaları sayesinde refah seviyesi hızla artmıştır. Bu kamu harcamalarının yapılmasında etkin vergilendirme sisteminin rolü büyüktür. İsveç Devleti’nin 1950 yılı vergi kazancı toplam üretiminin %21’ine eşittir. Bu oran savaştan çıkan diğer ülkelere kıyasla oldukça düşük kalmıştır. Ancak İsveç’in buradaki avantajı sa-

14. Selim Sarıbrahimoğlu, *Bir Sosyal Demokrasi Deneyi İsveç Sosyal Demokrasisinin Tarihsel Evrimi Türkiye’de CHP Uygulamasının Analizi* (İstanbul: Ararat Yayınevi, 1978), s.24.

GRAFİK 4— 1950-1968 arası Kamusal Harcamalar (GSH olarak)

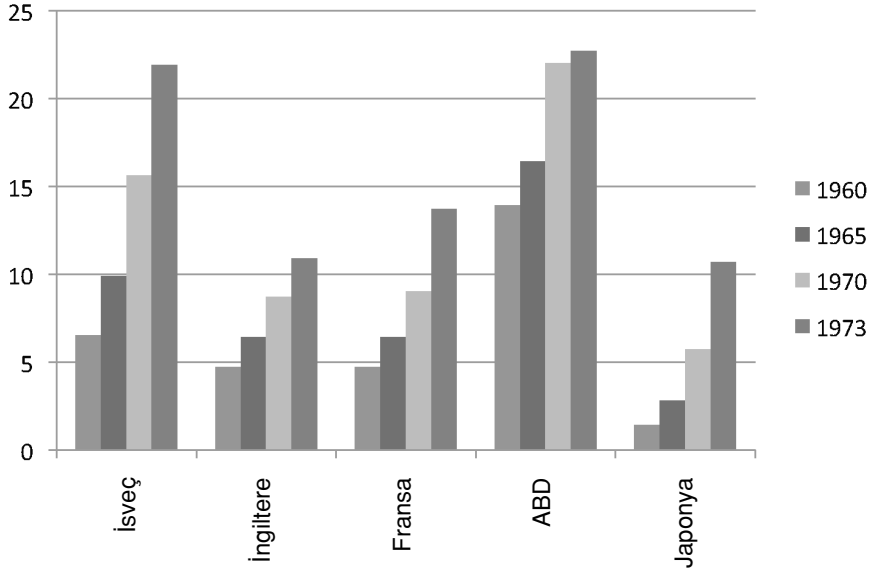
Kaynak: Selim Sarıbrahimoğlu, *Bir Sosyal Demokrasi Deneyi İsveç Sosyal Demokrasisinin Tarihsel Evrimi Türkiye'de CHP Uygulamasının Analizi*, s.30.

vaşa katılmamış olmasından ötürü kaybetmediği emek gücü ve sanayisi olmuştur. Bu durum savaş sonrası ekonomik yıkımlarla boğuşan diğer Avrupa devletlerinin yüzlerini İsveç'e dönmelerine neden olmuştur. Daha sonraki yıllarda topyekün gelişen Avrupa'da ülkelerin ekonomik göstergeleri kısmen benzerlik göstermeye başlamış; İsveç'in vergi gelirleri de toplam üretiminin %50'lerine denk gelecek şekilde artmıştır.¹⁵ Bu vergi gelirlerinin etkileri yine İsveç halkının refahına yönelik yatırımlara dönüşmüştür. 1950 yılında çok kapsamlı okullar ve sanat okulları açılmıştır. Zorunlu eğitim süresinin uzatılmasına yönelik çalışmalar başlamış, dokuz yıllık zorunlu ilköğretim kanunu 1962'de kabul edilmiştir. Emekçi sınıfa yönelik olarak haftalık çalışma saati 40'a indirilmiş ve Cumartesi günleri resmi tatil günü olarak ilan edilmiştir. 1955 yılında zorunlu sağlık sigortası ve çalışanların iş güvenliği sigortası yasalaşmıştır. 1957'de sosyal yardım kanunu yenilenmiş ve bununla birlikte konut sahibi edindirme politikalarına devam edilmiştir.¹⁶ Bütün bu süreçlerle birlikte sanayi üretimi hızla artmış ve işsizlik 1950 sonlarında %2 gibi çok düşük bir orana inmiştir. Sosyal demokratların temel hedeflerinden biri olan tam istihdam seviyesine ulaşma idealine en çok yaklaşıldığı dönem bu on yıllık dönem olmuştur.

Yukarıdaki tabloda İsveç'in kamu harcamalarında ABD'yi dahi geçtiği incelenmelidir. 1960 yılında hem İsveç hem de Socialdemokraterna yeniden büyük değişimlere ge-

15. Swedish Tax Agency Taxes in Sweden, *An English Summary of Tax Statistical Yearbook of Sweden* erişim adresi: <http://www.skatteverket.se/download/18.3684199413c956649b57c0a/1361442608379/10413.pdf>, erişim tarihi: 3 Nisan 2014.

16. Lars Magnusson, "The Swedish Model in Historical Context," s.5.

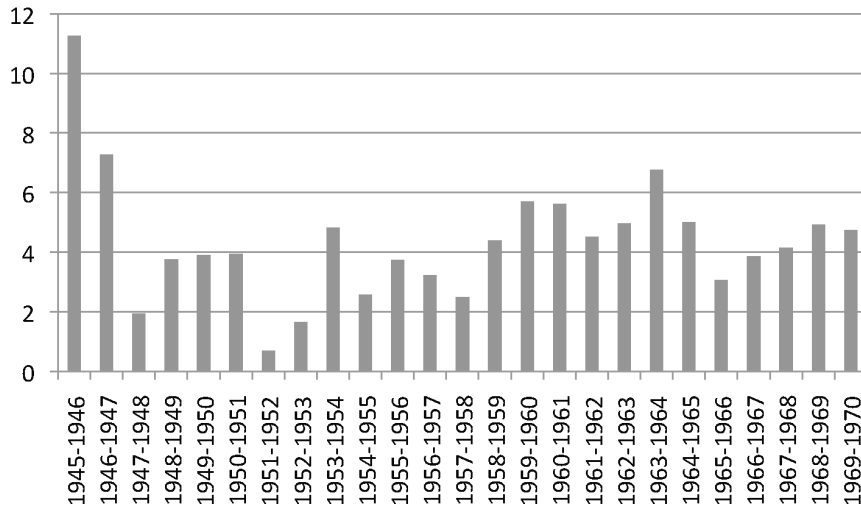
GRAFİK 5— Üretimde Saat Başı Toplam Ücret (\$)

Kaynak: Selim Sariibrahimoğlu, *Bir Sosyal Demokrasi Deneyi İsveç Sosyal Demokrasisinin Tarihsel Evrimi Türkiye’de CHP Uygulamasının Analizi*, s.30.

be hale gelmiştir. 1960 parti programında değişimin yalnızca halkın iradesiyle mümkün olduğu ve parti ideolojisinin Marksist görüşten tamamen “temizlendiği” belirtilmiştir. Bu yıldan itibaren İsveç ekonomisinde sanayi sektöründeki büyüme durmuş, hizmet sektörü hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır. Bu durumun oluşmasında artan işçi ücretlerinin bir sonucu olarak İsveç’te üretim yapan firmaların daha ucuz işgücüne sahip sanayi bölgelerine kaymaya başlaması gösterilebilir.

Grafik 5’te İsveç’in dünyanın en güçlü ekonomisiyle işçinin yaşam düzeyi açısından boy ölçüştüğü söylenebilir. Bu grafikler aslında bir açıdan da sosyal demokrasinin kapitalizmden ayrılan en net yönünü de göstermektedir. Sosyalistler tarafından “gizli kapitalist” olmakla “suçlanan” sosyal demokratların, adil gelir dağılımını sağlamada yüksek gelir vergileri uygulamalarıyla aslında tamamen kapitalizm karşıtı olarak bile nitelendirilebilecekleri söylenebilir. İsveçli sosyal demokratların ideali olan refah devletinin ne olduğu tam da bu grafikten anlaşılacaktır.

1960-1970 arası dönemde kamu harcamaları hızla artmaya devam etmiştir. Yıllık büyüme oranları açısından İsveç dünya ülkeleri arasında en başarılı ülkelerden biri olmuştur. 1960-1965 yılları arasında %5.3’lük ortalama büyüme oranlarıyla İsveç ekonomisi zirveye çıkmıştır.

GRAFİK 6— Üretimde Saat Başı Toplam Ücret (\$)

Kaynak: Rodney Edvinsson, Growth Accumulation Crisis: With the New Macroeconomic Data for Sweden, Version 1.0.

Socialdemokraterna 1968 yılında bir kez daha program değişikliğine gitmiştir. Kongreden çıkan sonuç “devlet müdahalesi yoluyla daha çok demokrasi” mücadelesi olmuştur. Aynı zamanda bölgesel planlamanın gerekliliği ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi çalışmalarının başlaması konusunda fikir birliğine varılmıştır. 1969 kongresi ise sosyal demokratların dönemin fikir dünyasında öncü rol üstlendiğinin göstergesi olmuştur. Kongreden toplumun her katmanında eşitlik vurgusu çıkmış, kadın-erkek eşitliğinin mutlak surette sağlanmasının önemine dikkat çekilmiştir. Çalışmanın bu kısmına kadar olan süreci Grafik 6’daki büyüme oranlarıyla gözlemlemek mümkündür.

60’ların sonuna gelindiğinde İsveç ekonomisi dünya ölçeğinde yer edinmiş, İsveç modeli bir çok farklı gelişim seviyesindeki ülkede tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte modelin başarısı ve İsveç’e yaşattığı parlak yıllar artık sona ermekteydi. Bütün uygulanan reformlar, sağlık sigortaları, sosyal yardımlar gibi kamu harcamaları refah devletini yaratmış ama aynı zamanda yüksek vergi yüküyle birlikte 1970 petrol krizi ekonomiyi yavaşlatmıştır. Sosyal demokratların 44 yıllık iktidarını bitiren süreçte uzun yılların verdiği “metal yorgunluğunun” da payı büyük olmuştur. İktidarın el değiştirdiği 1976 yılına değin geçensürece gelmeden önce Socialdemokraterna deyince ilk alan gelen isim olan Olof Palme’ye ayrı bir başlık açılmıştır.

3.1.2 OLOF PALME

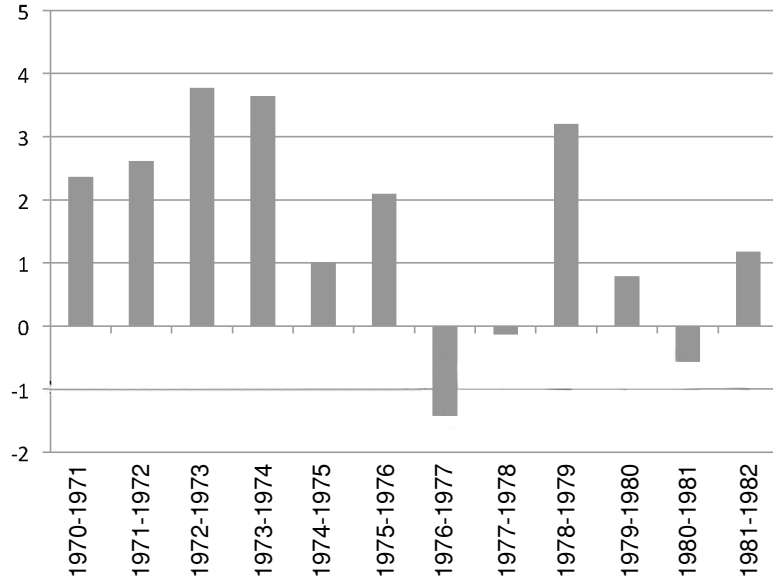
Olof Palme İsveçli bir hukukçu olarak İsveç Sosyal Demokrasi Partisi'nin çekirdeğinden yetişmiş, İsveç Ulusal Öğrenci Birliği başkanlığı yapmıştır. 1960 ların başında devlet bakanı olarak girdiği kabinede daha sonra Ulaştırma Bakanlığı ve Eğitim ve Kültür İşleri Bakanlığı yaptı. 1969'da parti başkanlığına seçilmiş ve İsveç Başbakanı olmuştur.

Palme, solun ve sol hareketlerin popülerlik kazandığı 70'li yılların başında partinin ağırlıklı sola kaymasında etkili rol oynamıştır. Esasen orta yol hareketi içerisinde yer alırken orta yolun biraz daha solunda olduğunu belirtmiştir. Türkiye'de "ortanın solu" söylemiyle iktidara yürüyen Bülent Ecevit'le benzer yönleri olması da Palme'nin ayrı bir başlık altında irdelenmesinin sebebidir. Olof Palme tıpkı Ecevit gibi demokratik sosyalizm, sosyal demokrasi ve demokratik sol kavramlarını bir arada kullanmayı tercih etmiştir.

Her zaman değişimden yana olduğunu belirten Palme, sosyal demokrasinin ne kapitalizm kadar insani anlayıştan yoksun ne de marksizm kadar tektipleştirici olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre sosyal demokrasinin amacı; hakça bölüşülen, herkesin zenginleştiği ve refaha kavuştuğu bir toplum yaratmaktır. Bu toplum ancak tam anlamıyla hürriyetine sahip ise bir refah toplumu olabilir. Bu bakımdan Palme için eşitlik ilkesi her zaman diğer ilkelerden bir adım önde gelmiştir. Bununla birlikte Palme için sosyal demokrasinin bir başka amacı da geri kalmış ve ya bırakılmış ülkelerle dayanışma içerisinde olmaktır. Bu bağlamda geri kalmış ülkelere birçok yardım yapılmıştır.

Sosyal demokratların demokrasiyi güçlendirme mücadelesinde Olof Palme Marksistleri elit olmakla ve halkı anlayamamakla eleştirmiştir. Ona göre değişim olacaksa halka rağmen değil, halkın isteğiyle halkla birlikte olmalıdır. Ancak bu şekilde bir siyasal iktidar ve ya herhangi bir değişim kalıcı olacaktır. Buna karşılık Marksizm ise devlet otoritesini artırarak baskıcı ve bürokratik bir yönetim tarzı benimsemektedir. Ancak tarih göstermiştir ki bu insanların mutluluğunu sağlamaktan çok onlara çalışma kamplarının zulmünü getirmiştir. Bu fikirleriyle birlikte Palma demokrasinin doğal olarak korunması gereken en önemli unsur olduğunu belirtmiştir. Ona göre demokrasinin sağlamlığı da ülkenin topyekün işsizlik mücadelesine bağlıdır. İş sahibi insanlar meşguldürler. Emeklerinin hakkını aldıklarında mutlu olurlar ve mutlu bir toplum oluşur. Böyle bir toplum uzlaşmacı, barışçıl ve demokrat olacaktır. Bu doğrultuda, sosyal demokrasi ilkeleri yoksulluğu yok etmek üzere biçimlenmelidir. Zenginler ve ya zengin olma şansı değil, yoksulluk ortadan kaldırılmalıdır. Palme Sosyal demokrasinin varoluş amacının da bu olduğunu belirtmiştir.

Olof Palme bu anlayış içerisinde 1969'dan 1976'ya kadar İsveç'i başarıyla yönetmiştir. İktidarın kaybedilişinde petrol krizlerinin yarattığı ekonomik durgunluğun etkile-

GRAFİK 7— 1970-1982 İsveç GSYİH Büyüme Oranları

Kaynak: Rodney Edvinsson, Growth Accumulation Crisis: With the New Macroeconomic Data for Sweden, Version 1.0.

rinden, sosyal demokratların 44 yıllık kesintisiz iktidarlarının hantallaşmasından ve onları değişim talebiyle iktidara getiren İsveç halkının yeniden bir değişim isteğinde bulunmasından bahsedilebilir. Ancak Palme hükümetinin ekonomik göstergeler açısından başarısız olduğu söylenemez. Grafik 7’de bu durum açıklıkla görülecektir.

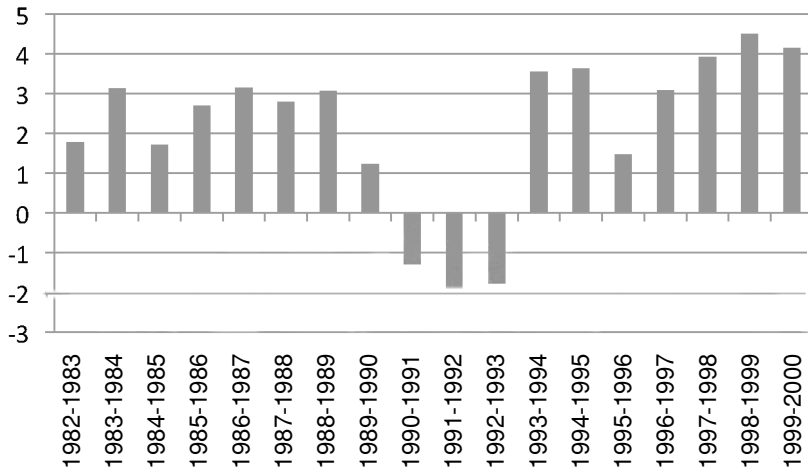
Görüldüğü üzere Palme hükümeti İsveç’in büyüme ortalamasını korumayı başarmıştır. Bunun aksine 1976’da sağ ittifak partileri iktidara geldikten sonra, İsveç ekonomisi kısmi küçülmeler yaşamıştır. Esas başarısız olanın bu ittifak olduğu böylece açığa çıkmış ve Olof Palme yönetimindeki Socialdemokraterna 1982’de bir kez daha iktidar olmuştur.

Son olarak Palme ve Socialdemokraterna’yı anlamak adına 1975 programına alınan eşitlik kavramının tanımına bakılabilir. Buna göre eşitlik yalnızca servet dağılımı, iktidar gücü ve gelirlerde değil eğitim ve kültür imkanlarında da kurulmalıdır. Bununla birlikte haklar, sorumluluklar ve işbölümü cinsiyet farklılıklarına göre yapılamaz. Dolayısıyla erkeklerle kadınlar arasındaki eşitliği sağlamak sosyal demokratlar için bir başka ana hedeftir.¹⁷

17. Adnan Güriz, *Sosyal Demokrasi İdeolojisi*, s.166.

3.1.3 OLOF PALME SONRASI DÖNEM

Olof Palme (28 Şubat 1986'da öldürüldü.) sonrasında da Socialdemokraterna seçim zaferleri devam etmiştir. Oy kayıpları zaman zaman artmışsa da İsveç seçmeninin yarısına yakını sol partilere ve özellikle de sosyal demokratlara oy vermişlerdir. Burada belirtmelidir ki; İsveç halkının desteğini almasında sosyal demokratların geçirdikleri değişimler önemli yer tutmuştur. Olof Palme'den sonra Socialdemokraterna'yı günümüze hazırlayan temeli atan siyasetçi Ingvar Carlsson olmuştur. 1985 seçimlerinde oy kaybı yaşayan parti, Carlsson'un önerisiyle program değişikliğine gitmiştir. Bu programda çevre ve eğitim politikalarının önemi vurgulanmış ve daha çok desteklenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Partinin 1990'lara hazırlanmaya ihtiyacı olduğu vurgulanan programda feminist görüşlerin desteklendiği de görülmüştür. Bu bağlamda İsveç sosyal demokratlarının kendi dönemlerinin ilerisinde bir takım fikirler belirttikleri söylenebilir. Buna örnek olarak 1995 programının, yalnız ülke sınırları içinde değil; bütün halklar arasında dayanışmanın sağlanması gerektiğini vurgulaması, nükleer silahlanmanın tehlikelerine dikkat çekmesi ve nükleerle birlikte çevre sorunlarının çözülmesinin de önemle altını çizmesi gösterilebilir. Bu ideallerle birlikte Socialdemokraterna, toplumda oluşan yeni ücretli sınıfların, geleneksel işçi sınıfından zihin dünyaları ve yaşam tarzları açısından farklı olduğuna değinmiş; ancak bunların da toplumun ayrıcalıklı kesimi karşısında işçi sınıfıyla aynı konumda olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla, toplumun refahının korunmasında bu sınıflarla işbirliği yapmanın önemi belirtilmiştir.

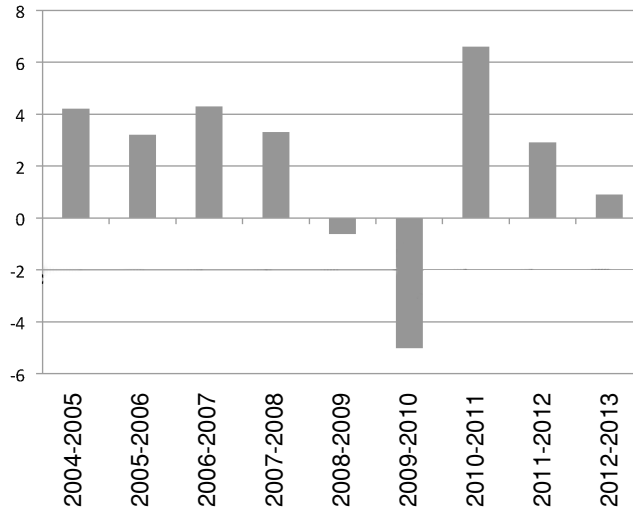

GRAFİK 8— 1982-2000 İsveç GSYİH Büyüme Oranları

Kaynak: Rodney Edvinsson, Growth Accumulation Crisis: With the New Macroeconomic Data for Sweden Stockholm:Almqvist and Wiksell International, 2005), Version 1.0.

Sosyal demokratlar iktidarda kaldıkları süre boyunca İsveç büyüme devam etmiştir. 91 seçimlerini sağ koalisyona kaybetmişler ve bu koalisyonun 1976-1982 döneminde olduğu gibi finansal krizleri engelleyememesi İsveç ekonomisini yine küçültmüştür (Grafik 8). Uygulanan liberal politikalar—özellikle bankacılık serbestisi kanunları—bu büyük krizleri getiren sebeplerdendir. Burada elbette 1990'da patlak veren Körfez Savaşı'nın global etkileri de gözardı edilmemelidir. Sonuç olarak kriz yönetimini de tam olarak sağlayamayan sağ koalisyon 1994 seçimlerini kaybetmekten kurtulamamıştır. Sosyal demokratlar bir kez daha iktidarı kazanmışlar ve 2006 yılına dek sürecek oniki yıllık bir döneme girmişlerdir. Refah devleti yolunda attıkları adımlarla ve ilerici politikalarıyla İsveç büyüme oranlarının doğru orantılı olması tesadüf sayılmamalıdır. Söylenilebilir ki; İsveç, sosyal demokrasiyi kendi siyasetinin temeli olarak benimsemiştir. Öyle ki 2006'da sağ koalisyona kaybettikleri seçimlerden sadece 1 dönem sonra 2010'da tekrar lider parti konumuna gelmişlerdir.

Grafik 9'da görüldüğü üzere sağ koalisyon hükümeti yine küresel krizle birlikte etkisiz politikalarının da bir sonucu olarak, 2008-2010 arası dönemde İsveç'in ekonomik olarak küçülmesine neden olmuşlardır ve 2010 seçimlerini olağan bir şekilde Socialdemokraterna'ya kaybetmişlerdir.

GRAFİK 9— 2004-2013 İsveç GSYİH Büyüme Oranları

Kaynak: The World Bank, World Development Indicators: Sweden.

3.2. FARKLI BİR AÇIDAN İSVEÇ

İskandinav kalkınması, sosyal demokrasi ve ya başka herhangi bir konu incelenirken, toplum bilimlerin analiz gücü ve gelişimi açısından taraflı olmamak, somut ve güvenilir bilgiler ışığında birtakım fikirler sunulurken, tarafsız olmanın gereği olarak bilgi saklamamak bilimselliğin korunabilmesi açısından oldukça önemlidir. Ancak bilimselliğin korunduğu çalışmalar kayda değer dokümanlar olabilirler. Bu bağlamda İsveç sosyal demokrasisini de mutlak iyi ve doğru olarak sunmak yanlış olacaktır. Böyle bir sunum bilimsel bir analizden çok bir endoktrinasyon yöntemi olarak görülebilir. Dolayısıyla bu başlık altında İsveç'in 40 yıllık öjenizm politikaları hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

3.2.1. İSVEÇ'TE ÖJENİZM

Esasını sosyal darwinizmden alan öjenizm 1930'ların başında ırkçı fikirlerin rağbet gördüğü dünya genelinde, Nazi Almanyası ve Nordik ülkelerde yasalarda dâhi kendine yer bulmuştur. Fiziksel antropoloji ve genetik bilimi temelli araştırmalar doğrultusunda İsveç'te kurulan ırk araştırma merkezlerinin öjenizmin hazırlayıcısı oldukları söylenebilir. Bu merkezlere örnek olarak 1909'da Stockholm'de kurulan İsveç Irksal Hijyen Cemiyeti gösterilebilir.¹⁸ Öjenizmin temel hedefi sarışın, mavi gözlü ve uzun boylu "üst" insanlardan kurulu bir toplum idealine ulaşma hedefiyle toplumdaki tüm "zararlıları" ayıklamaktır. Bu ayıklama işlemi "en uygun olanın hayatta kalması" ilkesine uygun bir şekilde yapılarak "ari ırka" ulaşılması hedeflenmiştir.

"Sağlıklı toplum" üretme çabaları Hitler Almanyasının ana hedefi olduğu gibi İskandinavya'da da kendine zemin bulmuştur. İlginç bir şekilde İsveç'in neredeyse bütün kalkınma hamlelerinde imzası bulunan sosyal demokratlar, iktidara geldikten hemen sonra 1934'te öjenik politikaları düzenleyen uygulamaları da yasalaştıranlar olmuşlardır. Bu yasaya göre; "çocuk bakımı yapabilmeye uygun olmayan zihinsel ve ya fiziksel hastalıklara sahip olan kadınlar" kısırlaştırılacaklardı.¹⁹ Bu yasayı yürürlüğe koyan sosyan demokratların hedefi "ırk dejenerasyonunu" önlemek olmuştur. Yasanın içeriği 1936'da genişletilmiş ve "serbest bırakılmış mahkum kadınlar, zihinsel hastalıklara sahip olanlar, öğrenme güçlüğü çekenler, epilepsi hastaları, alkol bağımlıları ve irksal kalite açısından karışık kadınlar" da bu kapsama eklenmiştir. Bununla birlikte kısırlaştırılan her bir va-

18. Alain Drouard, "Concerning Eugenics in Scandinavia: An Evolution of Recent Research and Publications," *Population*, 11, (1998), ss.261-270.

19. The Economist, *Nordic Eugenics Here of all Place*, (1997), erişim adresi: <http://www.economist.com/node/155244>, erişim tarihi: 5 Nisan 2014.

tandaş başına devlet tarafından yaklaşık \$21.000 dolar ödenek ayrılmıştır.²⁰ Sosyal demokratlarla gelen bu zorunlu kısırlaştırma yasaıtam kırk yıl yürürlükte kalmış ve 1976'da kaldırılmıştır. Bu süre zarfında 63.000 kişi(%90'ı kadın) kısırlaştırılmıştır.²¹

Toplum ıslahı, üst insan ve ari ırk üretme çalışmaları İsveç'teki kadar etkin olmasa da Danimarka, Finlandiya ve Norveç'te de uzun yıllar sürdürülmüştür. İskandinav modelini oluşturan, yüksek eğitim seviyesiyle birlikte benimsedikleri uzlaşi kültürüyle insani gelişmişlik ölçümlerinde her zaman ilk sıralarda yer alan bu ülkelerin böylesine ayrımcı, ırkçı politikaları benimsemiş olmaları ve bunu neden benimsedikleri çok daha ayrıntılı bir şekilde incelenmelidir. Çalışmanın bu noktasında gösterilmeye çalışılan olgu, İsveçli sosyal demokratların—karanlıkta kalmış/bırakılmış bir durum olarak—öjenik yasaların uygulayıcısı oldukları gerçeğidir.

4. VARGILAR

Bu çalışmada ortaya konulan veriler ışığında sosyal demokrasinin İsveç üzerindeki denemesinin elle tutulur bir başarı elde ettiği söylenebilir. Yüzyıllar boyunca biriktirerek getirdiği uzlaşi ve empati kültürünün bir sonucu olarak sosyal demokratların “refah devleti” ideallerinin İsveç toplumunu bu değişime ikna ettiği açıktır. Kırkdört yıl kesintisiz olarak İsveç'i yöneten Socialdemokraterna, uyguladığı politikalarla zenginliğin toplumun her kesimine sirayet edebileceğini göstermiştir. Sosyal demokratların, İsveç'in en güçlü siyasi grubu haline gelerek sosyal demokrasiyi toplumun bir bilinç olarak benimsemesini sağladıkları söylenebilir. Öyle ki 1976'da iktidarı kaybederken dahi %42 oy oranına sahip olmuşlardır. Bu tarihten altı yıl sonra tekrar iktidara gelmişler ve dokuz yıl daha İsveç'i yönetme şansını elde etmişlerdir. Üç yıllık bir aradan sonra 94'te yeniden birinci parti olmuşlar; 2006'ya kadar iktidarı elde tutmuşlardır. Sosyal demokratların bu başarısı ve İsveç toplumundan aldığı desteğin temelinde değişime açık olmaları, özeleştiriyapabilmeleri, gerçekçi ve halkın gerçek sorunlarına değinebilmeleri gibi özelliklerinin etkili olduğu da söylenebilir. Aslında sosyal demokratların bu özelliklerinin, İsveç halkının tam da kendisini yansıttığı ifade edilebilir. Bununla birlikte, İsveç'te kırk yıl boyunca yürürlükte kalan öjenizm yasaının hazırlayıcılarının da sosyal demokratlar olduğu bilinmelidir. Dünyaya örnek olmuş bir modeli sunan İsveç sosyal demokrasisinin, ay-

20. BBC News, *Sweden to Compensate Sterilised Women*, erişim adresi: http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/background_briefings/international/290661.stm, erişim tarihi: 5 Nisan 2014.

21. Adnan Güriz, *Sosyal Demokrasi İdeolojisi*, s.267.

nı zamanda ırkçı birtakım politikaların da kanunlaştırıcısı/destekçisi olması başlı başına bir eleştiri noktası sayılabilir.

Çalışmada akıncı Vikinglerin uzlaşmacı İsveçlilere evrilmesinde “nasıl?” sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, İsveçlilerin tarih boyunca yarattıkları kurumlar irdelenmiş ve bugünkü gelişmişlik düzeyine ulaşmalarında bu kurumların etkisinin olduğu ileri sürülmüştür. Gustav Vasa’yla başlayan temel dönüşüm sürecinin, zamanın ruhu ve çevresel koşulların da etkisiyle birlikte, ortaya İsveç refah devletini çıkardığı görülmüştür. Ancak yine bu noktada belirtilmelidir ki “neden?” sorusu bu çalışmanın konusu değildir. Şöyle ki, neden Vikingler geliştiler ve uzlaşmayı öğrendiler ama farklı da olsa Vikingler gibi olumsuz çevresel koşullarda yaşayan Orta Asya toplumları aynı uzlaşmayı ve refah devletini oluşturacak kurumları yaratamadılar sorusu can alıcı niteliktedir. Tıpkı İskandinavya gibi verimsiz topraklara sahip olan ve yağmacılığa yönelen “akıncı” Moğollar, dünyanın en büyük imparatorluklarından birini kurmalarına rağmen neden gelişime açık, ilerici atılımlar gerçekleştirebilecek kurumlar oluşturamayıp geri kalmışlığa mahkum oldular sorusunu sormak bu çalışmanın amaçladığı farkındalık yaratma ve dogmatik olmama özelliklerini yansıtmaya açısından önemlidir. Fakat böyle bir sorunun cevabı bir makale boyutlarını çok aşan, kapsamlı bir çalışmayı gerektirir.

Şüphesizdir ki sosyal bilimlerde bir konuda kesin sonuçlara varıldığını iddia etmek saplantılı bir tavır olacaktır. Bu bağlamda İsveç sosyal demokrasisinin başarıları ve ya başarısızlıklarında, bu çalışmada gözden kaçmış başka birçok sebep bulunabilir. Konunun farklı bakış açılarıyla incelenmesi sosyal bilimlerin gelişimi açısından önemli ve değerli olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, Daron ve James Robinson, *Ulusların Düşüşü Güç Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri* [çeviren Faruk Rasim Velioglu] (İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2013).
- BBC News, *Sweden to Compensate Sterilised Women*, (1999), erişim adresi: [http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/background_briefings/international/290661.st m](http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/background_briefings/international/290661.stm), erişim tarihi: 5 Nisan 2014.
- CIA The World Factbook, *People and Society of Sweden*, (2014), erişim adresi: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sw.html>, erişim tarihi: 13 Şubat 2014.
- Danmark Historien, *The Kalmar Union 1397-1523*, erişim adresi: <http://danmarkshistorien.dk/en/leksikonog-kilder/vis/materiale/kalmarunionen-1397-1523/>, erişim tarihi: 5 Nisan 2014.
- Diamond, Jared, *Çöküş Medeniyetler Nasıl Ayakta Kalır ya da Yıkılır* [çeviren Elif Kırıl] (İstanbul: Timaş Yayınları, 2006).
- Drouard, Alain “Concerning Eugenics in Scandinavia: An Evolution of Recent Research and Publications,” *Population*, 11 (1998), ss.261-270.

- Encyclopedia Britannica, *Biblical Litarature*, (2014), erişim adresi <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/64496/biblical-literature/73217/Hungarian-versions#toc73220>, erişim tarihi: 3 Nisan 2014.
- Güriz, Adnan, *Sosyal Demokrasi İdeolojisi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1998).
- Kokk, Enn, *The Party Program of 1897* [çeviren Daniel Brandell] (Stockholm: Swedish Social Democracy Archive, 1973).
- Magnusson, Lars, "The Swedish Model in Historical Context," *Kobe University Economic Review*, 52 (2006), ss.1-8.
- Petrov, Grigoriy, *Ak Zambaklar Ülkesinde* [çeviren Türker Acaroğlu] (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013).
- Rodney Edvinsson, *Growth Accumulation Crisis: With the New Macroeconomic Data for Sweden* (Stockholm: Almqvist and Wiksell International, 2005), Version 1.0.
- Sarıbrahimoğlu, Selim, *Bir Sosyal Demokrasi Deneyi İsveç Sosyal Demokrasisinin Tarihsel Evrimi Türkiye'de CHP Uygulamasının Analizi* (İstanbul: Ararat Yayınevi, 1978).
- Schön ve Krantz, *Swedish Historical National Accounts 1560-2010*, *Lund Papers in Economic History* (Lund: Lund University, 2012).
- Sveriges Riksdag, *Members and Parties 2010-2014*, erişim adresi: <http://www.riksdagen.se/en/Members-and-parties/>, erişim tarihi: 3 Nisan 2014.
- Swedish Tax Agency Taxes in Sweden, *An English Summary of Tax Statistical Yearbook of Sweden*. erişim adresi: <http://www.skatteverket.se/download/18.3684199413c956649b57c0a/1361442608379/10413.pdf>, erişim tarihi: 3 Nisan 2014.
- The Economist, *Nordic Eugenics Here of all Place*, (1997), erişim adresi: <http://www.economist.com/node/155244#sthash.OBOgB04u.dpbs>, erişim tarihi: 5 Nisan 2014.
- The World Bank, *Economic and Growth Indicators of Sweden*, (2013), erişim adresi: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/countries/SE?display=graph>, erişim tarihi: 5 Nisan 2014.
- UNDP, *Human Development Reports*, Human Development Indicators of Sweden, (2012), erişim adresi: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/SWE>, erişim tarihi: 3 Nisan 2014.

